

Manuel Vázquez Montalbán

MENKEN KASANDER & WIGMAN UITGEVERS

Galíndez

Manuel Vázquez Montalbán

Galíndez

Roman

Uit het Spaans vertaald door Saskia Otter

2012

Menken Kasander & Wigman Uitgevers
Leiden

www.mkw-uitgevers.nl

Introductie

Deze roman, bekroond met de Europese Literatuurprijs 1992, is door de auteur zelf omschreven als 'een vergelijkende verhandeling over de ethiek van verschillende generaties'. Het is het verhaal van de ontvoering en moord in 1956 op Jesús de Galíndez, destijds de vertegenwoordiger van de Baskische regering in ballingschap bij de Verenigde Staten. Ruim dertig jaar na dato probeert een Amerikaanse studente licht te brengen in deze zaak, waarbij ondermeer de CIA en de Dominicaanse dictator Trujillo betrokken waren. Zij volgt het spoor van Galíndez in het Baskenland, Madrid, New York en Santo Domingo en raakt gaandeweg (niet verrassend voor een consciëntieus onderzoekster) in dezelfde strikken verward als het object van haar studie.

Vázquez Montalbán trekt vele registers open om rond dit gegeven zijn meest complexe en ambitieuze werk tot op heden te concipiëren. Het is een grondig gedocumenteerde historische roman, waarin de lezer kennis maakt met de huidige en toenmalige werkelijkheid in het opstandige Baskenland en wordt meegevoerd naar zowel de Dominicaanse bananenrepubliek als naar het New York van de koude oorlog. Het is tevens een thriller van hoog niveau, van de hand van een erkend specialist. Maar *Galíndez* is bovenal een literaire prestatie van formaat, waarin werkelijkheid en fictie op fascinerende en virtuoze wijze met elkaar zijn verweven en waarin een lans wordt gebroken voor het ongewapende idealisme in een wereld die vergiftigd wordt door barbarij, verwoesting en corruptie.

Voor Rosa, ter nagedachtenis aan onze ontmoeting vijftig jaar geleden. In memoriam.

Het enige zekere van dit drama, begonnen met de dood van Jesús Galíndez en afgesloten met die van Trujillo op 31 mei 1961, is dat het iedereen die er op de een of andere wijze direct of indirect bij betrokken was, heeft opgeslokt.

La palabra encadenada (Het geketende woord),
Joaquim Balaguer, President van de Dominicaanse Republiek

J'ai peur du sommeil comme on a peur d'un grand trou
Tout plein de vage horreur, menant on ne sait où
Je ne vois qu'infini par toutes les fenêtres.

(Ik ben bang voor de slaap, als voor een reusachtige diepte
vol vage afschuw, die ik weet niet waarheen voert,
slechts oneindigheid zie ik door alle vensters.)

'Le gouffre',
Charles Baudelaire

1

«Op de heuvel wacht hij op mij... op de heuvel wacht hij op mij...»

De versregel blijft maar in je hoofd ronddraaien als een gekraste oude 78-toeren plaat die blijft hangen. «Op de heuvel wacht hij op mij... op de heuvel wacht hij op mij...»

«Ik kom terug... ik kom terug, of ik zal teruggebracht worden, dood... om weer één te worden met de aarde.»

Zelfs dat was onmogelijk, Jesús, mompel je in jezelf en het lijkt of je praat met die eigenaardige kameraad die met jou vergroeid is en die je al jaren in je meedraagt. De wind zuivert de vallei van Amurrio en doet je rok opwaaien, boven op deze heuvel van Larrabeode, de uitverkoren heuvel, alsof dit precies de heuvel zou zijn die wachtte op Jesús de Galíndez. Je hebt het koud, verkild tot op het bot door de wind die het kleine, aan Jesús Galíndez gewijde grafmonument polijst, en door de vastgehouden vochtigheid van het reservoir, dat zich boven de vallei verheft, vol dreiging, belofte van water. De stenen stèle lijkt een angstige absurditeit naast het enorme reservoir, slechts een voorwendsel om de herinnering levend te houden, een herinnering, een restje eerbetoon dat waarschijnlijk onbehaaglijk is.

«Ongetwijfeld zal zijn geboortedorp zich gaarne hierbij aansluiten en daarom voegen wij bij dit schrijven een overzicht van memorabele feiten, welke wij gaarne onder de welwillende aandacht van uw Gemeentebestuur zouden brengen. Tegelijkertijd verzoeken wij om uw instemming met de noodzakelijke vergunning om een klein perceel gemeentegrond (van 15 bij 20 meter) op de genoemde heuvel van Larrabeode te mogen gebruiken, teneinde hierop een gedenksteen op te richten die tevens zal dienen als markering van het onderhavige terrein.»

Je vouwt de fotokopie van de brief van Sr. Félix Martín Latorre, gedeputeerde voor culturele zaken, gericht aan de Weledelgestrenge heer de burgemeester, hoofd van het gemeentebestuur van Amurrio, nog een keer dubbel. Het is een jaar geleden dat op deze heuvel het ritueel van de onthulling van het monument plaatsvond, en ook bewaar je het knipsel waarin over deze gebeurtenis wordt bericht; in de meest Baskischgezinde krant ter wereld, de meest radicaal Baskischgezinde ter wereld. En niettemin is het bericht van de onthulling bijna even onbenullig als het monument zelf.

‘Muriel, ik heb het koud. Het is koud.’

Protesteert Ricardo, vijf meter lager. Hij heeft je vijf minuten gegeven voor je necrologie of necrofilie, is dat niet hetzelfde? Hij heeft schoon genoeg van de kou, het vocht en de mist die de wind dreigt af te lossen, en van je pelgrimstocht in het spoor van de lege schaduw van Jesús de Galíndez, verdwenen in New York, midden op Fifth Avenue, op 12 maart 1956, en dertig jaar later is er niets anders meer van hem over dan die grote steen die op een stenen koekje lijkt.

«Mrs. Muriel Colbert. Afdeling Hedendaagse Geschiedenis, Yale Universiteit. In mijn functie van wethouder van cultuur van de gemeente Amurrio, heb ik het genoegen u mede te delen dat ik geheel tot uw beschikking sta om u alle informatie die u nodig mocht hebben over de band van Jesús de Galíndez met het dorp van zijn voorvaderen, Amurrio, te verschaffen. Juist enkele maanden geleden werd er een gedenkteken onthuld ter nagedachtenis van de beroemde martelaar van het Baskische vaderland, en wij hopen dat u thans zelf kunt vaststellen met hoeveel eerbied ons dorp een van zijn meest illustere en opofferingsgezinde zonen gedenkt.»

‘Muriel, heb je er iets op tegen om verder te huilen in een cafeetje bij een kopje lekkere warme koffie of een glaasje wijn? Ik kan je benen en je billen zien, en zelfs je sproeten zien blauw van de kou.’

De wind zou Ricardo's tere botten zo kunnen wegblazen. Hij was gehuld in een zeer wijde muisgrijze mantel, zoals je de kleur beschrijft als je de draak wilt steken met de eigenliefde van deze yuppie, die zich laat kleden door de prêt à porter zaken van Adolfo Domínguez.

‘Jullie yankees zijn gek op pakken met gele Prince-de-Galles ruiten gecombineerd met oranje schoenen.’

Nu richt hij een bijna volkomen smeekbede tot je, met zijn in elkaar gedoken lichaam, zijn bij elkaar gehouden handen in een bede tot de god van je beslissingen en zijn smalle gezicht met door de kou verscherpte trekken. Je probeert je te concentreren op de steen, de herinnering aan Galíndez op te roepen, zijn geest, maar die komt niet; het is en blijft een steen, een voorwendsel zodat men nooit kan zeggen dat Galíndez na Franco niet door het Baskische dorp werd geëerd. Als je emotioneel wordt en je ogen zich met tranen vullen is dat om wat je in je draagt, om wat je weet en wat je je voorstelt, niet om dat decor dat het midden houdt tussen een wasbekken en een graf, waarbij het bekken belangrijker is dan Galíndez, en evenmin om het panorama van een Amurrio dat niets te maken heeft met het door Jesús de Galíndez sinds zijn kinderjaren geïdealiseerde dorpje, bijna sinds het moment van zijn geboorte in Madrid, waar hij als kind en kleinkind van

Basken ter wereld kwam, van Basken uit Amurrio; daarom was 'Amurriotarra' het pseudoniem dat hij gebruikte om veel van zijn geschriften gedurende zijn ballingschap te ondertekenen. In de biografie die Pedro de Badalsua vijftientig jaar na zijn verdwijning in elkaar heeft gezet, schrijft hij nog dat Galíndez hier geboren is, in Amurrio, op 12 oktober 1915, maar in werkelijkheid werd hij in Madrid geboren, waar zijn ouders woonden en werkten. Wel heeft hij lange perioden van zijn kindertijd doorgebracht op het landgoed van zijn grootvader van vaders zijde, in Larrabeode... «gelegen op een heuveltje, op honderd meter van een historische plek waar eeuwen geleden, bij de boom van het Campo de Saraobe - nu verdwenen - de raden van het land van Ayala bijeen kwamen. Vanaf het landgoed tot waar zowel het gebeier van de klokken van Amurrio als dat van Respaldiza reikt, zijn de groene toppen van de bergen te zien. In zijn jongelingsjaren, met zijn open geest voor fantasie en dromen, is hij meer dan eens tijdens een korte wandeling naar Quejana bij de kerk van Tuesta beland, een juweel uit de eerste jaren van de dertiende eeuw, en is hij ontroerd geraakt bij de stenen graftombe van de grootkanselier Pedro López de Ayala, een man van buitengewoon aanzien en heer van deze landerijen, die een diep en onuitwisbaar spoor in zijn ziel hebben achtergelaten. Zijn moeder is gestorven toen Jesús nog een baby was...»

'Muriel. Voor de laatste keer. Ik ga.'

'Ik kom al naar beneden.'

«Zijn moeder is gestorven toen Jesús nog een baby was...»

Speciaal die zin had je onthouden, toen, toen je voor de eerste keer op aanraden van Norman het boek las, in New York, in 1981. 'Zijn moeder is gestorven toen Jesús nog een baby was...' Nog steeds mompelt je die zin als Ricardo's armen je opvangen, een vluchtige omhelzing als dank en vervolgens pakt zijn koude hand een van de jouwe en trekt je mee het pad naar beneden om zo snel mogelijk bij de auto te komen die op jullie wacht met zijn belofte van een beetje warmte en een rit naar de hoeve van de Migueloas, eigendom van een oom van moederszijde van Ricardo.

'Het heeft lang geduurd voor ik besefte dat mijn tweede achternaam Baskisch was. Voordat de ETA Spanjaarden begon te doden was een Baskische achternaam iets om trots op te zijn. Het was alsof je anders was, sterk en mysterieus. Alhoewel we het als kleine jongetjes associeerden met Athletic de Bilbao. Een prestigieuze club, net als die critici van de politiek die altijd een voorbeeld zijn dat niemand wil volgen. Oom Chus zal wel onder de indruk zijn als hij ziet dat zijn Madrileense neef niemand minder meeneemt dan een Amerikaanse studente die onderzoek doet naar Baskische aangelegenheden.'

Hij provoceert je maar je gaat er niet op in. Misschien omdat je wat hij Spaanse provocaties noemt, met een vermoeide gelatenheid over je heen laat komen, alsof het aanvaarden van de erfzonde deze minder zondig maakt. Of omdat hij zijn hand onder je rok heeft gestopt en je koude dijen streelt en telkens opnieuw tegen je zegt dat de huid van roodharigen de handen polijst, als zacht schuurpapier.

'Hoe was het monument?'

'Belachelijk.'

'Ik heb je al gezegd dat niemand hier wist wie die Galíndez was. Voor mij is het alsof je het over Toetanchamon hebt.'

'Voor jou is de prehistorie tien jaar geleden afgelopen.'

'Zo ongeveer. Ik kan prima leven met weinig historisch besef. Ik begrijp echt niet waarom jij eeuwig en altijd in andermans verleden zit te snuffelen. Je kunt er niet eens van leven. Ze hebben je een armzalige beurs gegeven.'

Het schemert, maar nog filtert de nevel de lichtvlekken in alle schakeringen groen waarvan dat noordelijke licht doordrenkt is. Ricardo rijdt nu bedaard, hij is niet meer de

kamikazepiloot die je vanaf Madrid hierheen heeft gebracht, met de auto die zijn gekreun verborg onder het bravourevertoon van een dubbele uitlaat. Je slaat de monografie over Amurrio open die ze je op het gemeentehuis hebben gegeven en het verbaast je dat die in 1932 in een sacristiegeur is geschreven, met een voorwoord van de bisschop van Vitoria en aan hem opgedragen door de auteur, José Medinabeitia, pastoor van Amurrio... Nee, laten we niet alles vertellen, maar wel het grootste deel van de geestelijke en materiële waarden waarvan wordt verondersteld dat Amurrio die in zich herbergt... De fantastische parochiekerk met het prachtige hoogaltaar, de zeer vrome kapelletjes van het stadje, de oude en nieuwe, uitstekend georganiseerde gildes en broederschappen... De geschiedenis van het Heilige Ziekenhuis, het Armenhuis, huis en hotel Gods, de adellijke villa's van Ayala, of liever gezegd van Amurrio, de ware bakermat van de echte adel, de schittering van de stambomen, de wapenarsenalen, de eerbiedwaardige inheemse namen, glorieuze heldendaden van doorluchtige en godsvruchtige mannen, burgers en militairen, geduchte bevelhebbers die een duurzame christelijke vrede verdedigden en garandeerden, benijdenswaardige vrijheid en broederlijke samenleving, bloeiende industrie in het heden, en zeer weloverwogen wijdt de schrijver enkele pagina's aan het internaat voor jongens die geen delinquenten zijn maar eerder slecht opgevoed of mislukt...

'Wie heeft die stommiten geschreven?'

'Een pastoor.'

'Van deze tijd?'

'Nee. Uit 1932.'

'In deze streken hebben de pastoors bij alles een vinger in de pap. Zowel bij de traditionele Carlisten of nationalisten als bij de marxistisch-leninistische ETA-leden van nu. Het is een volk van pastoors en moeders. Mijn vader heeft mij altijd gezegd dat hij pastoors niet kan pruimen en ik vermoed dat hij mijn moeder ook niet kan uitstaan.'

«Zijn moeder is gestorven toen Jesús nog een baby was...»

Je had eindeloos met Norman gediscussieerd over de relatie tussen de verloren moeder en het wederrechtelijk toegeëigende Baskische land; terugkeren naar je land, terugkeren naar je moeder met de heftigheid van een Bask die bijna niet in Baskenland heeft kunnen leven, een land van herinneringen en verlangen, een land verbonden met het beeld van Galíndez' grootvader, ex-burgemeester van Amurrio, die hem heeft leren lopen langs paden tussen enorme varens, kronkelend langs steile, bijna verticale berghellingen. Zelfs zijn vader, een Bask, heeft nooit de gehechtheid van Jesús aan zijn Baskische geboortegrond begrepen, deze zoon die geboren was als soldaat van een gedroomd en gefantaseerd vaderland. «Het verbaast me -verkondigde Xabier Arzallus, voorzitter van de Euzkadi Buru Barzak- dat er maar zo weinig zijn die zich vandaag de dag Jesús de Galíndez herinneren. En niet dat hij van de PNV¹ was, want hij vocht voor veel meer dan alleen maar voor Euzkadi. Hij streed zoals mensen dat kunnen doen die nu voor Nicaragua vechten...»

'Laat eens kijken. Ik geloof dat ik het niet goed hoor. Die heeft lef, nu blijkt dat hij Sandinist is... Lees het nog eens...'

«Hij streed zoals mensen dat kunnen doen die nu voor Nicaragua vechten. Hij was tegen alle tirannie, overal, ook als het tegen mensen was die niet de zijnen waren...»

'Die Arzallus is een kameleon. Zoals hij het zegt kan het zowel op de Sandinisten als op de Contra's slaan. Die zeggen beiden dat ze voor Nicaragua vechten.'

'En wie vecht er volgens jou dan werkelijk voor Nicaragua?'

'Geloof maar niet dat ik dat zo precies weet als jij. Vechten voor de democratie betekent deze instellen via democratische instituties. Ik geloof niet in de Sandinistische heilsboodschap noch in de contrarevolutie die door Reagan wordt geleid.'

'Jij gelooft in de democratie.'

'Zo is dat.'

'De Zwitserse, de Amerikaanse?'

'Waarom niet, is er dan een andere?'

'En dat vraag jij, een socialist?'

'Ik vraag het aan jou, omdat jij het geluk hebt gehad sinds je geboorte in een democratie te leven.'

'Als klein meisje heb ik gezien hoe de democratische politie op straat op Black Panthers jaagde.'

'Black Panthers, wat is dat?'

'Je bent te jong, laat maar zitten.'

'Ja, mam.'

Je zou graag ooit een zoon willen hebben net zo mooi als Ricardo, zo slank, zo soepel, zo donker, met de elegantie van zowel de telg van een beroemde familie als van de ambtenaar bij een socialistisch Ministerie van Cultuur; de aangeboren elegantie en de elegantie van een moderator van de geschiedenis. «Galíndez is zoiets als de boom van Guernika. Eman eta zabal zazu². Hij koos vrijheid en gerechtigheid en streed ervoor over de hele wereld, hetgeen bewonderenswaardig is. Er zijn niet al te veel voorbeelden op deze wereld van mensen die hun leven riskeren en de strijd om vrijheid en gerechtigheid op een wrede manier verliezen.»

Maar Ricardo let alleen nog maar op de weg die smaller is geworden, alsof hij zich steeds meer concentreert op het zoeken naar de goed verborgen hoeve van de familie Migueloa. Ricardo is Galíndez en Arzallus moe en wil politieke discussies vóór zijn.

'Hoor eens, schatje. Je gaat me niet meeslepen in een politieke discussie met mijn oom, hij is een echte Bask waarvoor je moet oppassen. Bovendien is mijn neef er, die lid is geweest van de ETA en zich nu wijdt aan beeldhouwen en schilderen op een beetje geschifte manier, want niemand die niet een beetje geschift is houdt zich bezig met dat terroristische gedoe. Ik stel je voor als een wetenschapper die onderzoek doet naar de Baskische kwestie, naar Galíndez als je wilt, we hitsen ze een beetje op, vervolgens eten we wat witte bonen die mijn tante verrukkelijk klaarmaakt en we gaan slapen, en morgen gaan we terug naar Madrid want dit is Albanië. Begrijp me goed, het land trekt me, ik vind het mooi; als je zoals ik van de steppen komt maken al deze bomen en weilanden indruk. Hoewel ik niet eens de namen van die bomen ken.'

'Eiken.'

'En die daar?'

'Kastanjes... En daarnaast beuken en bij de weg staat het vol met hazelaars, met sleedoorns, wilde rozelaars en jeneverbessetruiken met hulst ertussendoor.'

Ricardo remt zachtjes en knijpt je in je dij.

'Hoor eens, schatje, je steekt de draak met me.'

Je moet lachen omdat jouw eruditie bij hem een grappige verontwaardiging heeft gewekt, en niet om het kneepje dat voor jou als een aanval is waaraan gevoel en zelfs tederheid ontbreken.

'En die struiken die zo groen zijn, het lijken wel wimpers...'

'Die ken ik, varens, reusachtige varens.'

'En die daar?'

'Zeg het maar.'

‘Paardebloemen.’

‘Heb je dat allemaal op de Universiteit van New York of Yale geleerd?’

‘Nee. Dat heb ik geleerd door Galíndez te lezen; hij spreekt soms over het landschap van zijn land, of door lezen in de geografie- en geschiedenisboeken over het Baskenland.’

‘Wilde rozelaars... paardebloemen...’

‘Weet je dat dat wijfjesvarens zijn?’

‘Met zulke wimpers kunnen ze moeilijk iets anders zijn. Jij hebt heel dikke wimpers. Ik dacht dat jullie roodharigen geen wimpers hadden.’

De weg werd zelfs nog smaller toen deze rechtstreeks uitkwam bij een hoeve die een kartonnen decor leek in de cul-de-sac aan het eind van het dal. Met de rug van je hand streel je zijn wang.

‘Zouden ze ons op verschillende kamers laten slapen?’

‘Ook al zijn het Basken, ze kijken televisie en soms gaan ze naar de film. Dat hun neef met een Amerikaanse naar bed gaat is geen zonde. Alles wat internationaal is, is niet langer zondig.’

Met zijn dominante aanwezigheid blokkeert de hoeve de doorgang voor de auto, zijn omvang tekent zich scherp af tegen de groene horizon, en uit de bijgebouwen die het geheel verder afbakenen klinken geluiden van werkzaamheden. Ricardo zucht en springt uit de auto met een geforceerde glimlach, de glimlach van een neef die terugkeert en zich ervoor moet verontschuldigen dat hij een buitenstaander is; een buitenstaander net als mijn vader, zal het eerste zijn dat hij tegen zijn oom zal zeggen, een mannetje met een zigeuner gezicht en een Baskische kokkerd.

‘Maar het is de schuld van mijn zuster dat je vader ontaard is, want zij is van hier en dat is niet te merken.’

De vrouw verschijnt terwijl ze haar handen aan een keukenhanddoek afdroogt en dan pas kijkt de oom je met een open blik aan, alsof de aanwezigheid van zijn vrouw hem verandert in een gastheer en niet in een man met een alpinopet op die de roodharige buitenlandse bekijkt.

Maar vertel ons eens hoe dit meisje heet. De vrouw kijkt naar je alsof ze je gebaard heeft. Ze zegt je dat ze je moeder zou kunnen zijn en dat het haar niet zou uitmaken als dat zo was; en je houdt je niet in bij de omhelzing, je kust haar op beide wangen en je hebt het plastic van de diepvriesverpakking kapot gemaakt omdat zowel zij als haar man vochtige ogen hebben gekregen en je vertederd aankijken.

‘Als hij niet gewild had dat je ons zou leren kennen, Muriel, zou deze buitenstaander zich niet eens meer hebben kunnen herinneren dat hij een oom, een tante en een neef heeft.’

‘Is Josema er?’

‘Hij is er. Ik neem aan dat hij er is.’

‘Hij moet er wel zijn.’

‘Hij moet bij zijn monsters zijn. Achter de oude kippenren of in de bergen waar hij bomen schildert.’

‘Schildert hij landschappen?’

‘Nee, hij schildert op de bomen.’

Ricardo knippert met zijn wimpers in morse dat je je niet moet verbazen, dat hij je al gewaarschuwd had dat zijn neef een beetje gek was.

‘Beschildert hij bomen?’

Je volhardt in je verbazing en het is tante Amparo die je bij de arm neemt en naar het huis toe duwt.

‘Leg jullie spullen maar binnen, knap je maar op en dan zullen we voor het donker wordt gaan kijken wat Josema aan het doen is, als je dat interesseert.’

‘Natuurlijk interesseert ons dat.’

Zegt Ricardo met een onstuimigheid die zijn gebrek aan interesse verraadt. De oom staat een beetje te staan in de geplaveide hal en de tante gaat jullie voor op de trap die een bewerkte houten leuning heeft, er volgt een gewaarwording van ruimte en schemerdonker, je ruikt de geur van maïskolven en verborgen baksels, een contrast van warmte waar je dankbaar voor bent, die je opvrolijkt tot in alle geledingen van je lichaam, en plotseling is er een open kamer met twee bedden en een vluchtige aanwijzing, nauwelijks hoorbaar.

‘Ik heb deze kamer voor jullie klaargemaakt, zijn jullie tevreden?’

‘Fantastisch.’

Antwoordde Ricardo, en het was een opluchting voor de vrouw die door de kamer draait alsof ze jullie uitnodigt bezit te nemen van de ruimte waar ze zich doorheen beweegt.

‘Hier staat een lampetkan die in je moeders kamer heeft gestaan, Ricardo, toen ze een klein meisje was.’

‘Een lampetkan.’

Zeg je, en je streelt het afgeschilferde porselein. Ricardo liet een o,ja ontsnappen terwijl hij tussen alle mogelijke voorwerpen en zaken die in de kamer aanwezig zijn, probeert te ontwaren wie of wat de lampetkan is.

‘De badkamer is op het trapportaal rechts. Maak het jullie gemakkelijk en kom maar naar beneden wanneer jullie willen, maar als jullie willen zien hoe je neef werkt, moet dat voor het donker wordt.’

Jij zou die prachtige vrouw van in de vijftig die haar grijze haar als een teenager uit de jaren vijftig in een paardestaart draagt al zijn gevolgd, maar Ricardo wil je iets zeggen of iets met je doen, met zijn handen raadt hij je aan rustig te zijn en met zijn ogen vraagt hij je respijt en hij verzekert zijn tante dat het niet langer dan tien minuten zal duren.

‘Vijf.’

‘Er is geen haast bij. Als jullie hem vandaag niet zien dan maar morgen.’

‘Morgen gaan we zo vroeg als we kunnen naar Madrid terug.’

‘Morgen al?’

‘Tante. Ik heb speciaal, heel speciaal verlof gevraagd, en Muriel heeft afspraken voor interviews.’

Maar hij is het die zo snel mogelijk weg wil van deze vrijwillige opsluiting met een deel van de familie waarvan hij onvrijwillig lid is en waarmee hij zelfs geen enkele herinnering deelt.

‘Alles is goed gegaan, maar alsjeblieft, laat je niet strikken. Als ze er op staan dat we blijven, sta me dan bij, alsjeblieft, laat je niet meeslepen door je yankee-schuldcomplex.’

‘Mijn yankee-schuldcomplex?’

‘Ja. Jullie progressieve yankees hebben een schuldcomplex en zeggen op alles ja. Het zijn wel lieve mensen, hè?’

‘Je oom en tante? Ze zijn te gek.’

‘Zeg nog eens te gek, schatje, het komt er perfect uit.’

‘Te gek.’

Hij kust je en raakt je aan, maar dit keer teder.

‘En nu op naar de boomschilder. En jij, wat je ook ziet, mondje dicht. Ze zijn primitief, maar slecht zijn ze niet.’

De oom wacht op jullie met een pet op en met een schapevachten jas aan, die hem door de tegenstelling met het kleine gezicht belachelijk dik doet lijken.

‘Jullie hebben ook niet veel aan, de vochtigheid in het bos verkilt je tot op het bot. Terwijl tante in de weer is met haar potten en pannen gaan wij kijken wat Josema doet.’

Ze staken een omheind weiland over dat gebruikt werd als graasplek voor de beesten, als hooiopslagplaats en garage voor de auto en de voor alles te gebruiken tractor, afgezet met donkere hardhouten, in de aarde verankerde totempalen waarin met een beitel onregelmatige inkepingen waren gehakt, die wit of rood of donkerblauw geschilderd waren. In contrast met het opgestapelde brandhout in de garage en onder de overdekking van het balkon, bezitten de totemachtige stukken hout de waardigheid van een artistiek concept; je stopt, vraagt uitleg en Migueloa vertelt jullie dat Josema gestopt is met het maken ‘van die geijkte dingen’ om dit te doen en toen naar het bos is gegaan om op bomen te gaan schilderen.

‘Het zijn bielsen. Volgens Josema daagt elke biels hem uit tot nieuwe veranderingen en zo kan er net zo goed een kop van het Paaseiland als zo’n paal uit die indianenfilms uit tevoorschijn komen. Hij zal het jullie zelf wel uitleggen. Ik vind het mooi wat hij doet, maar zijn verklaringen kan ik niet overbrengen. Dat van het bos is heel mooi. Mensen van boerderijen uit de buurt komen hiernaartoe om het te zien en zondags nemen ze hun merienda³ mee hier naar toe, ze komen met de kinderen en wandelen tussen de beschilderde bomen.’

Plotseling gaat het pad steil naar boven tussen varens door die je dijen in het voorbijgaan strelen, en je zoekt contact met die gekrulde bladeren die je welkom heten in het bos.

‘Het oerbos is helemaal kapot en er zijn eigenlijk alleen nog maar dennen. Ik ben geen fanatieke racist en ik zeg niet, zoals anderen, dat de dennebomen en de eucalyptusbomen uit het Baskenland weg moeten omdat ze zijn ingevoerd door de speculanten van de houthandel en de papierindustrie. De eucalyptus vind ik niks. Maar van dennen houd ik. Josema ook. Josema is nooit een fanaticus op het gebied van bomen geweest. Hij houdt ervan om de beitel ín en de kwast óp dennen te zetten om andere vormen op te roepen, nieuwe visuele ritmes, maar de overeenkomst die is afgesloten met de eigenaar van het bos is streng: op de bast schilderen mag, maar de boom beschadigen, geen sprake van.’

Door knipoogjes maakt Ricardo je medeplichtig, terwijl jullie achter de lenige oude man aanklauteren die zich een weg tussen de varens baant door ze met een stok zacht opzij te duwen.

‘Als we Idefix zien zullen we niet ver van Josema af zijn, ze zijn als de boom en zijn schaduw. Idefix is onze hond, nou goed, Josema’s hond. Hij is dol op dat bomen schilderen en iedere dag gaat hij met hem mee, tot ze gaan bekvechten en het dier boos wordt en naar huis terugkomt.’

‘Bekvechten?’

‘Ze bekvechten, ja. Jullie zouden het moeten zien. Josema heeft veel geduld, maar Idefix heeft veel temperament, en als hij het er even niet mee eens is, dan gaat hij naar waar hij vandaan kwam, hij gaat naar huis terug, doet de deur open, die hij kan openmaken, en komt bij Amparichu of bij mij troost zoeken. Ben je al weer kwaad geworden, Idefix, zeg ik dan tegen hem. Erg slim ben je niet. Maar tegen de tijd dat Josema thuis moet komen gaat hij naar buiten om hem op te wachten en kwispelt om het weer goed te maken. Alleen met een lepel eten doet hij nog niet. Ik had hem de middelbare school moeten laten doen.’

Je lacht steeds hartelijker en de oude man vindt het leuk dat je lacht.

‘Die hond zou op de Universiteit van Deusto niet uit de toon vallen. Hij is slimmer dan al die leeghoofden bij elkaar die de jezuiten produceren om de lakens uit te delen. De jezuiten en de PSOE zijn twee handen op één buik.’

Hij heeft zich te laat gerealiseerd dat zijn neef lid is van de PSOE en draait zich om met een gezicht dat rood is van kou, inspanning, schaamte en verontschuldiging.

‘Sorry, jongen. Ik zei maar wat.’

‘Iedereen zegt het.’

‘Dat is waar. Iedereen zegt het.’

Maar hij zal zwijgen tot aan het pad dat jullie leidt naar een vlakte die verlicht wordt door de op één na laatste zonnestraal die worstelt met de nevel, en in het tegenlicht doemt voor jullie een ruwe ladder op van takken en touw op, onderaan staat een hond die naar jullie blaft ter verdediging van het slungelachtige lichaam erop dat een paars oog schildert op de hoogste knoest van de boom, op de plek waar de kroon de takken spreidt tot de vier horizons van de schemering. De dennen vormen een natuurlijke cromlech en ze kijken naar jullie uit gele ogen met blauwe pupillen, terwijl verderop het pad een weg belooft van beschilderde bomen met blauwe inkepingen, die de weg markeren naar het introverte smidsvuur aan het einde. Het geblaf stopt de penseelstreken, en de schilder wendt zich naar de indringers; de tijd die het duurt voor hij jullie accepteert heeft hij nodig om uit zijn droom terug te keren, hij berispt de hond en komt ten slotte behendig Robinsons ladder af. Hij heeft de verlegen glimlach van een betrachte verslaafde opgezet, veegt zijn handen achter aan zijn spijkerbroek af en toont jullie zijn lange en donkere gezicht, waarin de geprononceerde neus van zijn vader er niet in slaagt de romantische aanblik van donkere ogen en lange wimpers teniet te doen. De rimpels rond zijn ogen en het dunne sijkje van een man met weinig baardgroei geven hem zowel het aanzien van een oude man als van een puber, hoewel zijn handen, als hij de versleten leren handschoenen die hij aanheeft uitdoet, eruitzien als die van een jonge prins die ooit eens harde ervaring als houthakker heeft moeten opdoen. Ricardo is te vrolijk als hij hem herkent, en er is sprake van schichtige nieuwsgierigheid in de ogen van de schilder als hij naar je kijkt en vervolgens vanuit een ooghoek je lichaam opneemt, alsof hij dit niet deed, alsof hij niet wil dat je merkt dat hij het doet.

‘Wat ons betreft kun je doorgaan, er zijn nog veel bomen te doen.’

Moedigt Ricardo hem aan. Hij haalt zijn schouders op en zoekt naar woorden om hem te antwoorden maar vindt ze niet, in plaats daarvan doet hij de verf en penselen in een rugzak en spoort Idefix aan om ons de terugweg te wijzen. Jij verzet je tegen het weggaan en je loopt rond door het bos op zoek naar de verschillende door de verf gemarkeerde routes. Ricardo en zijn oom respecteren jouw zoeken, maar Josema moedigt het aan zonder iets tegen je te zeggen, hij blijft vlak achter je aanlopen en je voelt zijn aandringen in je rug, ga verder, ga verder, vind mijn sporen in dit bos, gele ogen die kijken en bekeken worden, sporen van mogelijke geschilderde gele strepen, pijlen die de richting voor de stappen en blikken aangeven, eenvoudige lijnen als rituele tatoeages van de natuur.

‘Het is fantastisch.’

Je schreeuwt tegen hem en hij wordt zo door je enthousiasme gegrepen dat hij naast je komt lopen en je blik tussen de gangen van bomen door leidt op zoek naar nieuwe ritmische mogelijkheden.

‘Die ogen. De ogen.’

Hij biedt je zijn stem aan om jou zijn theorie over wat hij doet te vertellen. Hij heeft een theorie over wat hij doet, een beschroomde, terughoudende, verschrikte, aangevochten theorie over wat hij doet.

‘Het oog is voor mij de natuur, het leven. Het oog op de boom is het oog op de totem. De natuur kijkt je vanuit haar diepste oorsprong aan. De andere tekens markeren routes en gebieden. Heb je de cromlechs gezien die ik met bielsen bij het huis heb gemaakt? Die gebieden maken deel uit van de relatie tussen de Baskische mens en de natuur, en wij, de kunstenaars die het nauwste verbonden zijn met het volkse, met het etnische als je wilt, hebben dit gerespecteerd. Ken je Ibarrola en Oteiza? Voor Oteiza bakent de cromlech een religieus, metafysisch gebied af, maar voor Ibarrola en voor mij niet, ik ben materialist en ik zie in die gebieden de ruimten die de mens, de dorpling af moet bakenen om in leven te blijven. De open plekken in het bos om de dieren te weiden, de aanplant van altijd groene bomen voor duurzame beschutting, als een natuurlijk dak... Hetzelfde idee als groepen huizen... Er is een relatie tussen rituelen en door de wet der natuur bepaalde behoeften. Jammer dat ze onze bomen hebben uitgeroeid, de es, de populier, de treurwilg, de linde, de peppel bij de rivieroevers en in de bergen de kastanje, de es, de beuk en de eik, vooral de eik... Het was de meest vervolgd boom, bijna net zo vervolgd als de mens.’

‘Het wordt donker. Leg het me maar uit terwijl we teruglopen.’

Maar als jullie de open plek in het bos verlaten, volgt hij zwijgend het pad als laatste van de expeditie, tekens voor de volgende dag overpeinzend, of misschien hopen op een plek, een toegang om je verder te instrueren. Misschien voelt hij zich bezwaard dat hij zoveel verteld heeft, of omdat je zo nu en dan je hoofd opzij buigt op zoek naar zijn blik alsof je er vooral in geïnteresseerd bent met hem een band aan te gaan en hem zijn mysterieuze contact met het bos, de bomen en de aarde te ontstelen. Ricardo en zijn oom praten over de familie en het werk. Ricardo probeert zoveel mogelijk het politieke karakter aan zijn functie als deskundige bij het ministerie te ontnemen.

‘Heel bureaucratisch. Eigenlijk heb ik geen macht. In feite kan ik nauwelijks de verdeling van het budget wat sturen. De rockmusici en de toneeljongens die theaterstukken willen opvoeren vallen onder mijn bevoegdheid. Iedereen vloekt op de regering en de staat, op de macht, maar als puntje bij paaltje komt, houden ze hun hand op om te kijken of er iets voor hen in valt.’

‘Zo gaat het bij ons ook. Ik ben al met pensioen en hou ook mijn hand op om te kijken wat de staat mij teruggeeft van de meerwaarde van mijn werk. Gelukkig dat je zo weinig nodig hebt en het bos zelf je iets schenkt, als het geen kastanjes zijn dan zijn het wel paddestoelen, en als het geen konijn is dan zijn het bosvruchten. Houd jij van paardebloemensla? Hier aan de oevers van de rivier vind je onkruid en cichorei. Verder houdt je tante altijd kippen en de melk is goed en goedkoop. De beste heeft Gorospe, de doodskistenmaker, een goed vakman, hij is een handwerksman die doodskisten voor alle doden van de boerderijen in deze valleien maakt. Hij heeft een machtig mooie gemaakt, tien jaar geleden, en die vond hij zo mooi dat hij hem voor zichzelf heeft gehouden.’

‘Ga je nooit op reis? Naar Vitoria, San Sebastián? Naar Madrid?’

‘Ik heb al te veel gereisd, voor mijn plezier en omdat het moest. Ik heb wel dertig transporten gemaakt met handboeien om en met links en rechts een guardia civil, als er politiek iets aan de hand was moesten ze Migueloa hebben, en toen ontbrak het er nog maar aan dat Josema aberzale⁴ bij de ETA werd. We zaten zelfs bijna nog samen in dezelfde gevangenis, ik als communist en hij als ETA-lid. Maar geen woord over dit onderwerp als je tante erbij is, die begint te beven en te huilen als we over politiek praten. Heb je het grote huis gezien? Dat hebben ze iets meer dan tien jaar geleden in brand gestoken; Franco was toen al dood, niet te geloven. Er kwamen wat mannen van de guardia civil in burger en die staken het in brand. Ze zouden Migueloa en zijn zoon wel even een lesje leren.’

‘En nu is er rust. Nu is alles rustig.’

‘Dat dacht je maar. Niks rust. Geheugenverlies. Pas als ik aan geheugenverlies lijd, zal ik rust hebben. Maar ik houd me kalm zodat Josema zich ook rustig houdt, want op een dag zouden ze hem nog doorzeefd met kogels hebben teruggebracht en dat zou Amparixu niet hebben kunnen verdragen, ik ook niet.’

Je hoort het gesprek dat de schilder zogenaamd niet hoort, misschien omdat hij zelf weet dat de woorden van zijn vader uiteindelijk voor hem bedoeld zijn.

‘Ik ruik pochas.’

Schreeuwt Ricardo, en hij maakt de afdaling die de hond al volbracht heeft; deze staat nu rechtop op zijn achterpoten, met één poot leunend tegen de deurpost terwijl hij met de andere tegen de deur slaat tot deze iets open gaat. Hij houdt hem zo en duwt zijn snuit in de zeer nauwe kier, vervolgens zijn kop terwijl hij zich laat vallen en dan duwt hij met het gewicht van zijn lijf de deur wagenwijd open.

‘Hoe is het mogelijk?’

‘Wat heb ik je gezegd? Hij had exacte wetenschappen moeten studeren, het beestje.’

Het is aangenaam warm binnen, de carbolineumgeur van de alomtegenwoordige grillig gevormde bielsen voert strijd met het aroma van de stoofpot van de vrouw die niets loslaat over het menu, alsof de verrassing haar recht op succes zal bevestigen.

‘Heb ik het je niet gezegd, neef?’

‘Maar, eten we pochas?’

‘Natuurlijk eten we pochas. Ik kan me herinneren dat je ze lekker vindt.’

De eetkamer is de oude keuken met de schouw zwartgeblakerd door het vuur van duizenden avonden, deze erbij gerekend. Naakte elkaar kruisende balken als zenuwen, dode takken van een boomhuis. Tussen het gloeiende hout liggen choricillos⁵ te roosteren die oom aan de punt van een lange vork als borrelhapje aanbiedt, terwijl Josema flessen chacolí⁶ openmaakt die hij heeft meegebracht uit Guetaria.

‘Wees maar niet bang dat we bij het eten chacolí gaan drinken. Om door te spoelen, best. Bij echt eten iets stevigere. Chacolí is net limonade.’

En daar komen de pochas, onder luid applaus van Ricardo, in een pan zwartgeblakerd door duizenden successen van Amparixu, rode bonen met spek en bloedworst, die jij vergelijkt met de duizenden blikken bonen die je hebt gegeten op de kampeertochten toen je eerst de route van Tom Sawyer volgde en later die van Hemingway in ‘Across the river and into the trees’. De witte bonen uit jouw land en deze pochas geven een verschillend idee van tijd; deze zijn oud en donker als het bloed van deze bloedworst die je enkele jaren geleden nog vol walging geweigerd zou hebben, of dit stuk grove chorizo bijna uit elkaar gevallen door het lange koken. Er worden twee flessen wijn hoorbaar ontkurkt, Marqués de Murrieta, je schrijft de naam op; ze schrijft alles op, dat gemene krenge, zegt Ricardo, die al meer gedronken heeft dan alle anderen samen.

‘Schrijf, schrijf maar op, meisje, hier hebben we geen geheimen.’

Een schoteltje kokotxas om te proeven. Je proeft die mysterieuze gelatineachtige visgezwollen, op smaak gebracht met knoflook en peterselie, en je vindt ze niet lekker, maar je trekt een verlekkerd gezicht omdat je de situatie wel prettig vindt en je mag deze vrouw, soms oud, soms jong, die gelukkig is omdat de hoeve niet meer wordt platgebrand, omdat haar man niet meer in de gevangenis zit en haar zoon de gewapende strijd vaarwel heeft gezegd.

‘De kokotxas om de eetlust op te wekken, en wat komt daarna?’

‘Bacalao al pil pil⁷ en leche frita⁸.’

‘Als een pad, ik word als een dikke pad.’

Roept Ricardo enthousiast, en hij maakt complimentjes aan zijn tante, de authentieke glorie van de familie.

‘Tante, als je in Madrid zo zou koken, zou je geld als water verdienen.’

‘Nou, je laat echt zien dat je mijn stoofpot lekker vindt, zo zelden als je komt.’

‘Soms ga ik naar de andere kant van Madrid, naar een restaurant dat La Ancha heet, vooral omdat ze een bonenschotel maken die me aan deze doet denken, maar hier kan ik niet vaker komen, ik zou wel willen, echt wel, en stel je mijn moeder voor, die elke dag naar haar Baskenland hunkert.’

‘Je wilt mij toch niet vertellen dat je geen tijd hebt. Op het ministerie plakken jullie nog geen postzegel.’

‘Er is veel werk, tante, er is veel werk. Dit keer kunnen we niet blijven vanwege het werk en om dat wat Muriel om handen heeft. Vertel het hen maar. Toe dan.’

Jesús de Galíndez Suárez. Jurist en Baskisch schrijver, geboren te Madrid in 1915. Hij heeft zijn moeder jong verloren en werd opgevoed door zijn vader, die arts was. Jesús de Galíndez studeerde aan de Universidad Complutense in Madrid en werd een jonge assistent bij Sánchez Román, professor in Politiek Recht die als assistenten zowel een toekomstig minister van Binnenlandse Zaken van Franco, als loyale juristen van de Republiek had. Gedurende zijn Madrileense periode was Galíndez actief in de studenten jongerenorganisatie van de Partido Nacionalista Vasco en toen de oorlog uitbrak werd hij een van de assistenten van Manuel de Irujo, Minister van Justitie, eveneens een Bask.

Zijn werk was eigenlijk landgenoten in veiligheid brengen die door de partijlozen achtervolgd werden, zelfs nonnen, en zijn loyaliteit aan de Republiek was een strikte loyaliteit aan het Baskenland, waarvan de vrijheid bedreigd werd door Franco. Toen de oorlog afgelopen was vluchtte hij naar Frankrijk en vandaar ging hij door naar de Dominicaanse Republiek, waar hij werkzaam was als docent rechten en als advocaat voor de arbeiders. In 1946 verhuisde hij naar New York, waar hij groots werk verrichtte als organisator van anti-Franco groeperingen, en hij werd vertegenwoordiger van de PNV in de UNO en en als zodanig erkend door het State Department. Ondertussen bereidde hij zijn proefschrift voor over Trujillo, de Dominicaanse dictator, dat hij op de Columbia University verdedigde in februari 1956, ondanks de druk van Trujillo zelf en zijn medewerkers van de Dominicaanse lobby in de Verenigde Staten om deze presentatie te voorkómen. Dagen later, op 12 maart om precies te zijn, werd hij ontvoerd en nooit heeft men meer iets van hem vernomen.

‘Wat is lobby?’

Josema is je voor.

‘Lobby betekent gang in het Engels, en het wordt gebruikt als synoniem voor pressiegroep. Dat wil zeggen, een pressiegroep die handelt in invloed om goed dicht bij de macht te komen.’

‘Had die boef van een Trujillo betaalde mensen in de Verenigde Staten?’

Nu kom jij tussenbeide.

‘Zelfs de eigen zoon van ex-president Roosevelt was in dienst van Trujillo.’

‘Godverdorie, wat weten we toch weinig over onszelf. Dat van Galíndez komt me bekend voor, maar vaag. Uiteraard sprak de pers in die tijd niet over die dingen, en ik zat meer in de gevangenis dan erbuiten. Maar ook later werd er niet zo vaak over Galíndez gesproken, zelfs niet door de mensen van de PNV of door die van de ETA. Ik begrijp het niet. Hij is een patriot, een abertzale, een Baskische held. Maar jij zal wel veel over hem weten als je hem aan het bestuderen bent. Hoe kwam je erbij hem te kiezen, uitgerekend een Bask?’